

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
YABANCI DİLLER EGİTİM BÖLÜMÜ DERGİSİ

*Revue du Département de didactique des langues
étrangères de la Faculté des lettres de l'Université d'Istanbul*

DİLBİLİM

X

1993

BERKE VARDAR'A SAYGI
HOMMAGE A BERKE VARDAR

AYRI BASIM	SONDERDRUCK
TIRAGE À PART	OFF-PRINT

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL — 1993

Christos CLAIRIS

Sorbonne, René Descartes Üniversitesi

DİLLERİN YİTME SÜRECİ*

Dilleri çağlar içinde ele alan yalnız bir gözlem, bizi şu ya da bu biçimde varlıklarını saptadığımız kimi diller arasında, artık konuşmayan; ortadan kalkmış dillerin bulunduğu sonucuna yöneltir. Son konuşmacılarının yaklaşık yüzyıl öncesine deðin Ateþ Adası'nda yaşadığı, günümüzde artık kimsenin konuşmadığı *Hauş* ve *Manekenk* dilleri gibi bir zamanlar Anadolu'da konuşulan *Hittitçeyi* de günümüzde artık kimse konuşmamaktadır.

Klasik diller Yunanca ve Latinçeye gönderme yapılarak, geneliksel bir yaklaşımla «ölü diller»den söz edilir. Kuþkusuz bu olgu yalnızca bu iki dille sınırlanılamaz. Tüm kıtalarda ve her çağda ortadan kalkan diller vardır; kimileri de gözlerimizin önünde yitme sürecini tamamlamaktadır. Bugün Şili'nin güneyinde, Navarino Adası'ndaki Puerto Williams'in Uquia yönetim bölgesinde üç kişinin konuştuğu, birkaç yıl sonra kuþkusuz tümüyle yitecek olan *Yagan* dili de bu son yargıyı örneklendirir.

Ortadan kalkmış dillerin yanı sıra, bu süreç içinde bulunan dillerin varlığı düşüncemizin kalkış noktasını oluþturmaktadır. Bu olgu birçok soruya usumuza getirir; ben de bunlardan üçü üstünde duracağım :

A) Diller nasıl ortadan kalkar? Bu soru, olası yitme durumlarını ve bu konuyu yönlendirebilecek etkenleri incelemeyi gerektirir. Bir başka deyiþle, *dillerin yitme süreçlerinin türlerine ilişkin bir sınıflandırma yapmanın* gerekip gerekmeyeceği söz konusudur.

B) Dillerin ortadan kalkmasını koşullandıran *dış etkenler* nelerdir? İncelemeye çalıştığımız bu süreci yönlendiren toplumbilimsel olgular nelerdir?

* Necmettin Sevil'in Türkçeleştirdiği bu yazının Fransızcası *La Linguistique*, 27-2, (Paris, PUF) dergisinde yayınlanacaktır.

C) Yapısal, *dil içi etkenler* kaybolma sürecinde yer alır mı? Yer alırsa nasıl ortaya çıkar ve bunlarla yukarıda dejindiğimiz dış etkenler arasında ne türden bağıntılar bulunur?

Üstün nitelikli çalışmalarıyla tanıdığımız Nancy Dorian gibi birçok araştırmacı, son yıllarda dillerin yitme sorununa eğildi. Ben de bu soruna ilişkin bakış açımı sunmaya çalışacağım.

A. — Diller Nasıl Ortadan Kalkar? Türlerin Sınıflandırılması.

Dillerin yitmesi ve diller arasındaki ilişki kavramları birbirileyle oldukça yakından bağıntılıdır; bu da doğası gereği toplumsal bir gerçeklik olan dil toplulukları arasındaki ilişki anlamına gelir. Aralarında ilişki bulunan dillerin yazgısı, bu dilleri konuşan ilişkili içindeki toplulukların ekinsel, toplumsal, tarihsel, tutumbilimsel, nüfusbilimsel, siyasal ve öteki özellikleriyle bu toplulukların zaman içinde değişimler gösterebilen karşılıklı ilişkilerinin biçimlerine bağlıdır. Bu çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda, tümü kapsayıcı savı taşımadan farklı birçok ilişki türü gözlemlenebilir.

1) aynı dil içinde bölgesel farklılıklar arasında; örneğin büyük kentlerde konuşulan Yunanca karşısında, bu dilin *yerel lehçeleri* giderek ortadan kalkmaktadır.

2) yazılı bulunan ve çok sayıda kişinin konuştuğu, büyük yayılım gösteren bir dille sözlü geleneğe bağlanan, bunun sonucu olarak da çok ya da az konuşucusu bulunan bir dil arasında; birinci durum için *İspanyolca* ve *Keçua*, ikinci durum için de *İspanyolca* ve *Pilaga* (Arjantin, Gran Chaco) örneğini verebiliriz.

3) sözlü geleneğe bağlanan diller; söz gelimi *Teñuelce* (Doğu Patagonya) ve *Mapuce* ya da *Arokan* (Şili'nin güneyi) dilleri arasında; Arokan'ların 17. yy'da And Sıradağlarını geçerek Teñuelş topraklarına yerleşmesiyle başlayan tarihsel nitelikli *Arokanlaşma* olusunu anımsatmak gerekir. Bu olay sonucunda, *Teñuelce*, bu dili konuşanların büyük bir bölümünce unutuldu ve bu dili konuşanların ardından gelen kuşaklar günümüzde de *Mapuce* dilini konuşmaktadır.

4) büyük konuşucu kitleleri olan diller arasında; Québec'de *Fransızca* ve *İngilizce* arasındaki bağıntılar doyurucu bir örnek oluşturur.

5) aynı dil ailesinden olan ya da farklı dil ailelerine bağlanan diller arasında; birinci durum için *İspanyolca* ve *Katalanca* ya da *Livonca* (Letonya) ile *Letonca* anımsatılabilir, farklı dil ailelerine bağlanan diller için de *Yunanca* ve *Türkçe* (Batı Trakya ve İstanbul), *İspanyolca* ve *Baskça* örnekleri verilebilir.

6) *Fransızca* ve *Katalanca* gibi devletlerin ulusal dilleri ya da resmi dillerle *Brötonca* ya da *Gaibo* (Kolombiya) gibi resmi bir niteliği bulunmayan diller arasında;

7) ulusal sınırları olan dillerle, örneğin *Çingenelerin dili* ve *Yahudi İspanyolcası* gibi ulusal sınırları olmayan diller arasında;

8) belirli bir uzamsal-siyasal topluluk içinde azınlık oluşturanların konuştuğu, ama öte yandan bağımsız ülkelerin ulusal dilleri de olabilen diller arasında. Amerika Birleşik Devletleri'nde *Norveççe*, Arjantin'de *İtalyanca*, vb. gibi göçmenlerin konuştuğu diller bu konumdadır, ayrıca tarih içinde süregelen kimi azınlıkların dilleri de bu duruma bağlanır: Romanya'da ya da Avusturya'nın küçük bir köyü olan Oberwart'ta konuşulan *Macarca*, İstanbul'da konuşulan *Ermenice*, vb.;

9) geniş kitlelerin konuştuğu dillerle bu dillerden kaynaklanan *Kreoller* arasında: Fransızca Kreolleri (Haiti, Martinik, Guadelup), İngilizce Kreolü (Jamaika), Portekizce Kreolü (Angola), vb..

Doğal olarak bu farklı ilişki durumları her zaman dillerde yitme süreçleri başlatmaz. Ancak bir süreç başlamışsa, sınırı bu sürecin gelişimini farklı biçimde etkiler; bu nedenle bir sınıflandırma yapabilmek ve olsunun devimselliğini incelemek için bu farklı durumları göz önünde bulundurmak gerekecektir.

Şimdi de dillerin kaybolma sürecinin *nasıl* gerçekleştiği sorununa gelelim. Bu sorun, en yalın olarak, konuşucuların yitmesiyle dillerin de ortadan kalktığı biçiminde yanıtlanabilir. Konuşucuların yitmesi konusunda da ancak iki olasılık görebiliyorum:

a) fiziksel olarak varlıklarını son bulduğunda, bir başka deyişle fiziksel varlıklarına son verildiğinde; Amerika'daki birçok halk üzerinde gerçekleştirilen soykırımı bu durumu örneklendirir. Ayrıca, yine bu türden dil *kuyimlarından* söz edilebilir. Benzeri tarih-

sel örnekler arasında, «matanza» diye bilinen ve Salvador'da 1932 yılında 25.000 Yerli ile birlikte *lenka* ve *kakaopera* dillerinin de ortadan kalkmasına yol açan olayları sayabiliriz.

b) konuşucuların kendiliklerinden dili kullanım dışı bıraklığında. Bu, birçok biçimde gerçekleşebilir. Öncelikle, iç ve dış etmenlerin devimselliğinden etkilendiği için, André Martinet'nin belirttiği gibi «işlediği için değişen» bir dilin süremlerindeki doğal evrimini göz önünde bulundurmak gereklidir. Evrimi *Roman Dilleri*nin doğusuna yol açan ve neredeyse bu dillerce özümlenen *Latinice* herkesin bildiği bir örnektir.

Bunun ardından, çeşitli etkiler altında yerini bir başka dile bırakılan dillerin durumunu anımsatmak gereklidir. Olağan koşullarda bu, konuşucuların tutumlarının değişimi sonucunda gerçekleşir. Bir yandan bu konuşucular birinci dillerinin kullanımını ancak kimi iletişim durumları içinde kısıtlar, öte yandan dillerinin genç kuşaklara aktarımını engeller ya da elverişli kılmazlar. Kuşkusuz, konuşucuların bu tutumu onların özgür seçimini yansıtmasından uzaktır, üstelik toplumsal-ekinsel, tutumbilimsel, siyasal, nüfusbilimsel ve başka zorunluklardan kaynaklanır. Bu türden örneklerle her yerde sıkça karşılaşılır. Avrupa'da konuşulan azınlık dillerinin çoğu bu duruma girer. Örneğin, *Brötonca*, Fransa'da yerini Fransızcaya, *Gaelce* İngiltere'de İngilizceye bırakmıştır, Letonyada yüz kadar kişinin konuştuğu Fin-Uygur öbeğine bağlanan *Litonca*, kısa sürede yerini Letoncaya bırakma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

B. — *Dış Etkenler*.

Bu konuya eğilen araştırmacıların çoğu dış ya da «toplumbilimsel» etkenlere önemli bir yer verdiler; dolayısıyla bu konu üzerinde fazla durmayarak kaynakçaya gönderme yapacağım. Sanırım bu etkenler iki bakış açısı altında irdelenebilir :

a) bir dilin bir başka dil üzerinde ne tür koşullarda egemenlik sağladığını saptamak için bu dillerin üstlendikleri işlev açısından. Burada, tutumbilimsel, nüfusbilimsel (doğum oranları ile birlikte), ekinsel, eğitsel, dilsel planlama, siyasal, vb. gibi etkenler söz konusudur.

b) bir dilin *yaşam gücünü yitirmesine* yol açan tanıları saptama olanakları bakımından. Bu konuda birçok etken arasında şunları sayabiliriz :

- 1) bir dilin kullanım alan ve durumlarının kısıtlanması. Buenos Aires'in güneyinde konuşulan *Volga Almancası* üstünde Yolanda Hyperdinger'in¹ gerçeklestirdiği inceleme bu durumu yeterince örneklendirir.
- 2) bir dilin, genç kuşaklara ancak kısıtlı bir biçimde aktarılması.

Bu koşullar altındaki dilsel bir toplulukta, Nancy Dorian'ın terimcesine göre, en azından iki konuşucu türüyle karşılaşırız, bir başka deyişle dile gerçek anlamda egemen olduğu düşünülen *yetkin konuşucular* ve dili, bu konuşucuların yanlış olarak değerlendirildiği biçimde kullandıkları varsayılan *yari-konuşucular*. Lyle Campbell ve Martha Muntzel² :

- «güçlü», *strong* ya da «yetkine yakın» *S* konuşucuları;
- dillerini anlaşırlı bir biçimde akıcı olarak kullanan, Nancy Dorian'ın yarı-konuşucularına denk düşen «yetersiz» *imperfect I* konuşucuları;
- dillerini daha kısıtlı bir yeterlikle kullanan «yetersiz yarı-konuşucular»ı *weak semi-speakers W*;
- dillerini çok az, ancak birkaç sözcük ya da tümceyle anımsayabilen «anımsayan» *rememberers R* konuşucuları saptayarak bu konuda daha yetkin bir ayrim gerçekleştirdiler.

C. — *İç Etkenler* :

Bu aşamada, dillerin yitme sürecinin özgül devimselliğine bağlı diliçi belirtileri oluşturan yapısal özelliklerin var olup olmadığını ortaya koymaya çalışacağız. Toplumsal olgularla salt dilsel

¹ Yolanda HYPERDINGER, Arjantin'de «Universidad Nacional del Sur» de araştırmacıdır. 30. 11. 89'da sunduğu bildiriden alınan notlar.

² Bkz. Lyle CAMPBELL ve Martha MUNTZEL, 1989, «The structural consequences of languages death», DORIAN (yönetiminde), *Investigating obsolescence*, s. 181.

olgular ne denli birbirleriyle örtüsü? İlkce, bu türden bir varsayım, bir toplumun iletişim gereksinmelerini karşılaması gerekken dili toplumsal bir kurum olarak algılayan herkes için geçerli gözükmektedir. Bununla birlikte, denetlenmesi olanaksız çok sayıda etmenin işe karışmasından ötürü, toplumsal ve salt dilsel olgular son derece karmaşık bir nitelikle karşımıza çıktıığı için bu varsayımin doğrulanması, olağanüstü titiz dikkat ve önlemler gerektirir.

1973'te³ verdiği bir konferansta, André Martinet şu görüşü öne sürüyordu :

«Çok küçük bir toplum içinde yaşandığında, deneyim verileri arasındaki bağıntıları belirtmeye oldukça az gereksinim duyulur, çünkü bu bağıntılar genellikle herkesçe bilinir. Buna karşılık, toplum genişledikçe insanlar arasındaki ilişkilerin karmaşaklılığı artar, bu da sözdizimsel bağıntıların dile getirilmesini daha çeşitli ve gerekli kılar. Bu nedenle toplum içindeki bağıntılarla sözdizimsel bağıntıların karmaşaklığının evrimi arasında bir koşutluk vardır».

Dillerin yitmesi üstüne yapılan araştırmalar, toplumsal ve dilsel olguların karşılıklı etkileşimini öne çıkan Martinet'in bu gözlemini doğrular niteliktedir; ben de dillerin yitme sürecine bağlanabilecek yapısal olguların *belirtibilimini* araştırmayı üstlendim. Bu konuda, başka araştırmacılar da, *dillerin ayırması*, *dilbilgisel kuralların yitimi*, bu *kural yitiminin* olduğu düzenin ne anlamına geldiği, vb. gibi olgular üzerinde durdular.

Ateş Adası dilleri üstüne yaptığım araştırmalarдан, kaynakça adı geçen yazarların araştırmalarından ve çalışmalarını yöttiğim Martine Delahaye, Ana Fernandez Garay, Ana Maria Guerra ve José Pedro Vigeas gibi araştırmacıların deneyimlerinden yola çıkarak saptanmış bulunan, yitme durumlarının çoğunu-

³ André MARTINET, 1974, *Sintaxis Funcional*, ss. 20-21. Gözden geçirilmiş Fransızca çeviri, Christos CLAIRIS, 1979, *Les grands traits de la syntaxe du qawasqar (alakaluf)*, *Linguistique fonctionnelle. Débats et perspectives*, s. 211.

da gözlemlenen, bu aşamada söz konusu sürece bağlandığını öne sürebileceğimiz olguların dökümünü yapmaya çalışacağım. Bu olguları belirtmeden önce kimi saptamalarda bulunmanın gerekli olacağı kanısındayım :

1) gözlemler bütün dil düzeylerini, daha açık bir anlatımla sesbilimi, sözdizimini, biçimbilimi, değerbilimi ve sözlük düzeylerini kapsmalıdır :

2) özel bir olgunun bu sürece bağlı bir belirti olduğunu öne sürebilmemiz için önemli olan, bu belirtinin yalnız varlığının yanı sıra, canlılığını tümüyle koruyan dillerde gözlemlenenden çok daha yüksek bir sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Örneğin, tüm dillerde sesbirim dalgalanmalarıyla karşılaşılır, ama dillerin yitmesi durumunda dalgalanmalar sayısal bakımından olağandan çok daha yüksek düzeye ulaşır. Bu nedenle de sesbirim dalgalanmalarını dillerin yitmesi belirtileri arasına katıyoruz;

3) bu belirtilerin her durumda bir arada ortaya çıkmayacağı söz götürmez;

4) toplumsal devimsellik değişirse dilsel devimselliğin de yeni bir doğrultu alacağı açıkları. Son yıllarda İspanya'da görülen toplumsal-siyasal değişimlerin, örneğin Katalanca ya da Baskça gibi yerel dillerin işleyişi üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte, yitme devimselliğinden denge devimselliğine geçiş, yitme sürecinden etkilenen eskil yapıların özdevimli bir biçimde yeniden işlev görmeye başlayacakları anlamına gelmez. Daha çok, bu yeni duruma özgü yeni yapısal olgular ortaya çıkar;

5) kimi durumlarda da bir olgunun yalnız dil ilişkisinden ya da dil yitme sürecinden kaynaklandığını saptamak kuşkusuz zordur. Bu saptamalarınlığında, bir yitme sürecine bağlanabilecek kimi olgular şöyle sıralanabilir :

1) çok sayıda *sesbirim dalgalanmasıyla* karşılaşılması. Wolfgang Dressler'in⁴ öne sunduğu bu varsayılm Kavaşkar⁵ ve öteki Amerika yerli dilleri üstüne yaptığımız gözlemlerle doğrulanmak-

⁴ DRESSLER, 1972, *On the phonology...*, s. 454.

⁵ CLAIRIS, 1987, *Elqawasqar*, s. 403-423.

tadir. Gerçekten de, Kavaşkar dilinde tüm seslerin dalgalanmadan etkilenmesinin yanı sıra, tam anlamıyla işlev gören sesbilimsel karşılık örnekleri azdır.

2) *ses dizgesinin yoksullaşması*. Örneğin Kavaşkar dili ve Teğuelçede gırtlaksılaşmış sesler dizisinin ortadan kalkma eğilimi göstermesi.

3) *bıçimbilimsel yalınlaşma*. *Yalınlaşma*, karmaşık bir dilbilgisel dizisi örneksemeli bir düzenliliğe yönlendirir. Söz gelimi, çeşitli çoğul yapma olanaklarından geriye yalnızca «sonekleme»nin, daha da açık bir anlatımla -s takısının kaldığı Brötoncadaki çoğul durumu gibi.

4) *istemli bir sözdizimsel yapının gelişmesi*. Bu durumda, dilsel bildiride yer alan kimi sözdizimsel yapılar açık ya da örtük bir biçimde dile getirilebilir. Kimi bağıntıları belirtmek için gerekli öğeleri bulundurmakla birlikte, dil bu bağıntıları gereğinde bağlam ya da durumsal katkıyla aktararak, söz konusu öğeleri ancak istemli bir biçimde kullanır. Yine Kavaşkar dilinde, görevi yüklemi göstermek olan bir «belirleyici» *öbeği*⁶ vardır; bununla birlikte kullanımı zorunlu değildir. Böylece,

hem	ce	<i>cefalajghar</i>	<i>gjexena jenaq</i>
	1. kişi	şarap	sevmek varoluşsal belirleyici
hem de	<i>ce cefalajghar gjlexena,</i> «şarap severim» dizimiyle karşılaşılır.		

5) *bıçimsel varsılığın yitmesi*, ya da bir başka anlatımla «tek biçimlilik» diye adlandırılabilen duruma yönelik.

6) *sözdizimsel işlev belirtilerinin azalması*. Sözdizimsel işlev belirtileri azalma eğilimi gösterir ve birimler arasındaki bağıntıların salt durumsal katkılarla dile getirildiği bir sözdizimle karşılaşır. Bu bakımdan, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi Kavaşkar dili bunun aşırı bir örneğidir :

⁶ Bu terim için, bkz. Christos CLAIRIS, 1984, «Classes, groupes, ensembles», *La Linguistique*, 20, 1, Paris, PUF, s. 3-10.

530⁷ *tares teltelqhar qaqa*
defter dizi sahip olmak
defter dizlerinin üstünde

581⁸ *afcar qjawel at*
yakacak odun olumsuzluk belirleyicisi ev
evde yakacak odun yok

7) Sala'nın Romanya'da konuşulan Yahudi İspanyolcasında belirlediği *çokanlamlılık*.

8) Başka dillerden kaynaklanan yüksek sayıdaki *girişimler*.

9) Dilin kullanımında *toplumbilimsel ve edimbilimsel alışkiların yitmesi*, başka bir deyişle edinilmiş dilsel biçimlerin kullanımına ve belirli bir iletişim durumuna uygun davranış yetilerinin yitirilmesi⁹.

Bu gözlemler dizelgesini şimdilik burada kesiyoruz. Bu dizelgenin yeni araştırmalarla varsılaşmaya, derinleşmeye ve düzeltmeye açık olduğu söz götürmez. Dilbilimin şu anda bulunduğu gelişim noktasında, dillerin devimselliğinin yitme devimsellikleriyle birlikte ele alınması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak gözükmeektedir.

Kaynakça

CALVET, Louis-Jean, 1987, *La guerre des langues et les politiques linguistiques*, Paris, Payot, 294 p.

CLAIRIS, Christos, 1979, Les grands traits de la syntaxe du qawasqar (alakaluf), *Linguistique fonctionnelle. Débats et perspectives*, présentés par Mortéza MAHMOUDIAN, Paris, PUF, p. 202-211.

⁷ CLAIRIS, Christos, 1987, *Elqawasqar*, s. 187.

⁸ CLAIRIS, Christos, 1987, *Elqawasqar*, s. 200.

⁹ Bkz., Arvanitika konusunda Lukas TSITSIPIS'in yaptığı gözlemler, 1989, *Skewed performance...*

- CLAIRIS, Christos, 1981, La fluctuation de phonèmes, *Dilbilim*, 6, Istanbul, p. 99-100.
- CLAIRIS, Christos, 1987, *El qawasqar. Lingüística fueguina Teoria y descripción*, Valdivia, Estudios Filológicos, 528 p..
- CLAIRIS, Christos, 1988, Dynamique de la disparition, *Actes du XIVe Colloque International de Linguistique Fonctionnelle*, Elseneur 29.06.87 - 04.07.87, Louvain-la-Neuve, Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain, p. 99-101.
- CLAIRIS, Christos, 1991, Identification et typologie des fluctuations, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, LXXXVI, 1, Paris, Klincksieck (sous presse).
- DELAHAYE, Martine, 1983, *Vers une description du tehuelche*, mémoire pour le D. E. A. de linguistique, Université René Descartes, Paris, 65 p.
- DORIAN, Nancy C., 1981, *Language death. The life cycle of a scottish gaelic dialect*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 206 p.
- DORIAN, Nancy C. (dir.), 1989, *Investigating obsolescence. Studies in language contraction and death*, Cambridge, Cambridge University Press, 446 p.
- DRESSLER, Wolfgang, 1972, On the phonology of language death, *Papers from the 8th Regional Meeting*, Chicago Linguistic Society, Chicago, p. 448-457.
- DRESSLER, Wolfgang, 1981, Language shift and language death A protean challenge for the linguist, *Folia Linguistica*, XV/1-2, The Hague, Mouton, p. 5-28.
- FERNANDEZ GARAY, Ana, 1984 El mapuche ranquelino en vias de extinción, *Actas. Jornadas de lengua y literatura mapuche*, Temuco, Universidad de la Frontera, p. 139-152.
- FERNANDEZ GARAY, Ana, 1986 *Bibliographie critique : la mort des langues*, mémoire présenté pour le D. E. A. de linguistique, Université René Descartes, Paris, 57 p.

- GIACALONE RAMAT, Anna, 1983, Language shift and language death, a review of Nancy C. DORIAN, *Language Death and susan GAL*, *Language Shift*, *Folia Linguistica*, XVII/1-4, The Hague, Mouton, p. 495-508.
- GUERRA, Ana Maria, 1989, *Fonología del yagan*, thèse pour le grade de magister, Universidad de Playa Ancha de Ciencias de la Educación, Valparaíso, 217 p.
- KATSOYANNOU, Marianna et Elisabetta NUCERA, 1986, Il caso galiciano, *Calabria Sconosciuta*, 33-34, Reggio Calabria, p. 47-51.
- MARTINET, André, 1974, *Sintaxis Funcional*, Valparaíso, Ediciones Universitarias de Valparaíso, Centro de Investigación de Lenguas Indígenas, Universidad Católica de Valparaíso, 36 p.
- MOSELEY, Christopher, 1987, The disintegrating speech community (manuscrit).
- PROFILI, Olga, 1983, *Le parler grico de Corigliano d'Otranto (Province de Lecce, Italie). Phénomènes d'interférence entre ce parler grec et les parlers romans environnants, ainsi qu'avec l'italien*, thèse pour le doctorat de troisième cycle, Université des langues et lettres de Grenoble, 410 p.
- SALA, Marius, 1970, *Estudios sobre el judeoespañol de Bucarest*, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 196 p.
- ΤΣΙΤΣΙΠΗΣ Λουκάς, 1983, Η εθνογραφία της γλώσσας, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 50, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 6. 3-19
- TSITSIPIS, Lukas D., 1983, Narrative performance in a dying language : Evidence from Albanian in Greece, *Word*, 34, 1, p. 25-36.
- ΤΣΙΤΣΙΠΗΣ, Λουκάς, 1984, Κοινωνιογλωσσικά προβλήματα του ρεπερτορίου των ομιλητών της αρβανίτικης από την οκοπιά της εθνολογίας της γλώσσας, Μελέτες για την ελληνική

- γλωσσα. Πρακτικά της 5ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 6. 269-298.
- TSITSIPIS, Lukas D., 1984, Functional restriction and grammatical reduction in albanian language in Greece, *Zeitschrift für Balkanologie*, XX, 1, p. 122-131.
- TSITSIPIS, Lukas D., 1988, Language shift and narrative performance : On the structure and function of Arvanítika narratives, *Language in Society*, 17, 1, Cambridge, Cambridge University Press, p. 61-86.
- TSITSIPIS, Lukas D., 1989, Skewed performance and full performance in language obsolescence : The case of an Albanian variety, *Investigating obsolescence. Studies in language contraction and death*, Nancy C. DORIAN (dir), Cambridge, Cambridge University Press, p. 117-137.
- TSITSIPIS, Lukas D., 1991, Terminal-fluent speaker interaction and the contextualization of deviant speech, *Journal of Pragmatics*, 15, 2, North-Holland, Elsevier Science Publishers, p. 143-163.
- VIEGAS BARROS, José Pedro, 1988, Contribución al estudio comparativo de las lenguas güneña kune y chon : una lista de posibles cognados, *Mundo Ameghiniano*, 8, Viedma, p. 40-56.

C. CLAIRIS